

ESERCIZI LEZIONE 20

1. Completive rette da verbi impersonali

1. *Accidit ut una nocte omnes statuae deicerentur praeter unam.* 2. *Accedebat ut, cum se vento dedissent, tempestatem ferrent facilius.* 3. *Sequitur ut doceam omnia subiecta esse naturae.* 4. *Satis est in virtute ut fortiter vivamus.* 5. *Ex quo fit, ut laudandus is sit, qui mortem oppetat pro re publica, quod deceat cariorum nobis esse patriam quam nosmet ipsos.* 6. *Restat ut doceam omnia quae sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum causa facta esse et parata.* 7. *Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem ac prope necessitatem suavis quaedam et lepos consequatur.* 8. *Fieri non potest ut, quem video te praetore in Sicilia fuisse et quem ex ipsa ratione intellego locupletem fuisse, eum tu in tua provincia non cognoveris.* 9. *Ex eo credo quibusdam usu venire, ut abhorreant a Latinis auctoribus, quod inciderint in inculta quaedam et horrida.* 10. *Sic factum est, ut praeceptoris tibi non esset ulla veneratio.*

2. Completive rette da verbi personali

1. *Rogavi ut diceret quid haberet in animo.* 2. *Mihi imperat ne abscedam.* 3. *Statuunt ut fallere custodes temptent.* 4. *Quis Antonio permisit ut partis faceret?* 5. *Cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione et sepultura dicendum existimem.* 6. *Hortatus es ut scriberem aliquid.* 7. *Patri persuasi ut aes alienum fili dissolveret.* 8. *Non impulit me haec omnino ut crederem.* 9. *Fac modo ut venias.* 10. *Imago efficit ut videamus.* 11. *Consecutus est ut me puderet in urbem redire.* 12. *Romanis primus persuasit navem conscendere.* 13. *Huic Albinus persuadet regnum Numidiae ab senatu petat.* 14. *Volo, mi frater, fraterculo tuo credas.* 15. *Petit aes sibi dari.* 16. *Constitutum est, ut non liceat sui comodi causa nocere alteri.*

3. Altri tipi di complete (rette da verba timendi, dubitandi, impediendi, ecc.)

1. *Nunc timeo ne tibi nihil praeter lacrimas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti.* 2. *An verebare² ne non putaremus natura te potuisse tam improbum evadere, nisi accessisset etiam disciplina?* 3. *Si tibi evenierit quod metuis ne accidat, equidem non moleste feram.* 4. *Metuebat ne nihil esse ei relictum putaretur.* 5. *Periculum est ne opprimamur.* 6. *Mater sollicita est ne filium spoliatum omni dignitate conspiciat.* 7. *Novitas familiae haud obstitit quominus ad consulatus nominaretur.* 8. *Tot viros impedit formido quo minus pro capite et fortunis alterius causam velint dicere.* 9. *Si aliquod impedimentum interveniat ne sit omnino matrimonium, donatio valebit.* 10. *Illis non humana neque divina obstant quin socios et amicos excindant.* 11. *Nemo dubitabat quin domus nobis*

2 Verebare è forma contratta di verebaris (p. 152).

eset ad
Non d
exempl

4. Congiun

1. Fra
cem ac
mur. 4
vocaret
audien
nem?
Germa
Pythag
Sunt q
re. 9.
tur cor
tuam
11. Q
dignu
quibus
massen
tur et
16. Q
rebus
omnib
deos in
noster
muner

5. Attrazio

1. Via
Panae
nasci,
dixisse
homin
5. Den

3 coniura
4 videatur
5 gerundi
6 compro
7 videant

esset adiudicata. 12. Non dubitabam quin eas litteras libenter lecturus esses. 13. Non dubium est quin uxorem nolit filius. 14. Neque est obscurum, quin sint exempla sumenda. 15. Neque ambigitur quin Brutus id facturus fuerit.

4. Congiuntivo obliquo, 'caratterizzante', eventuale

1. *Fraus est accipere quod non possis reddere.* 2. *Servi quinque et viginti in crucem acti sunt, quod in campo Martio coniurassent*³. 3. *Non est quod multa loquamur.* 4. *Tractatum est etiam in senatu an, quia condidisset imperium, Octavianus vocaretur Romulus: sed sanctius et reverentius visum est nomen Augusti.* 5. *Nonne audiente populo sedens pro aede Castoris dixit, nisi qui vicisset, victurum neminem?* 6. *At Romae, nondum cognito qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium.* 7. *Sunt qui Pythagoran aiant doctores habuisse Persarum magos ac praecipue Zoroastren.* 8. *Sunt qui unum officium consolantis putent malum illud omnino non esse ostendere.* 9. *Nulla est enim laus ibi esse integrum ubi nemo est qui aut possit aut conetur corrumpere.* 10. *Quid est quod tu alios accuses? quid est quam ob rem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum altero posse?* 11. *Quid erat causae cur metueret ne condemnaretur?* 12. *O virum magnum dignumque, qui in re publica nostra natus esset!* 13. *Ille servos non putat dignos quibus irascatur.* 14. *Homo inimicus iis qui recitassent, hostis omnibus qui acclamassent, exarsit iracundia ac stomacho.* 15. *Clamor ab utriusque fautoribus oritur et concursus populi fiebat in curiam, apparebatque regnaturum qui vicisset.* 16. *Quattuor reperio causas cur senectus faciat infirmius, tertiam quod privet fere omnibus voluptatibus, quartam quod haud procul absit a morte.* 17. *Erant qui deos immortales numine suo reditum meum dicerent comprobasse*⁶. 18. *Suo iure noster ille Ennius 'sanctos' appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur*⁷.

5. Attrazione modale

1. *Videsne me non ea dicere, quae Carneades, sed ea, quae princeps Stoicorum Panaetius dixerit?* 2. *Apud Hypanim fluvium, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quae unum diem vivant.* 3. *Verborum quidem genera, quae essent faceta, dixisse me puto.* 4. *Sic enim video, unam quandam omnium rerum, quae essent homine erudito dignae atque eo, qui in re publica vellet excellere, fuisse doctrinam.* 5. *Demosthenem ferunt ei, qui quaesivisset quid primum esset in dicendo, actionem,*

3 coniurassent = coniuravissent.

4 videatur è 3ª pers. s. del cong. presente di *videri* ('sembrare'; p. 212).

5 gerundis è forma arcaizzante di *gerendis*.

6 comprobasse = comprobavisse.

7 videantur è 3ª pers. pl. del cong. presente di *videri* (p. 212).

quid secundum, idem et idem tertium respondisse. 6. Negabat ullam vocem inimiciorum amicitiae potuisse reperiri quam eius, qui dixisset ita amare oportere, ut si aliquando esset osurus. 7. Litteras in contione recitasti⁸ quas tibi a C. Caesare missas diceret. 8. Agrigentinum doctum quendam virum carminibus Graecis vaticinatum ferunt, quae in rerum natura totoque mundo constarent, quaeque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. 9. Q. Fabius Maximus ausus est dicere optimis auspiciis ea geri quae pro rei publicae salute gererentur, quae contra rem publicam ferrentur contra auspicia ferri. 10. Num igitur censetis Themistoclem, cum aetate processisset, qui Aristides esset, Lysimachum salutare solitum esse?

6.

Cum Gisgo ad dissuadendam pacem processisset audireturque a multitudine Cartaginensium inquieta et imbelli, indignatus Hannibal dici ea in tali tempore audiri arreptum Gisgonem manu sua ex superiore loco detraxit. Quae insueta liberae civitati species cum fremitum populi movisset, perturbatus Hannibal «novem» inquit «annorum a vobis profectus post sextum et tricesimum annum redii. Militares artes, quas me a puero fortuna nunc privata nunc publica docuit, probe videor scire⁹: urbis ac fori iura, leges, mores vos me oportet doceatis». Sic excusata imprudentia de pace multis verbis disseruit quam nec iniqua et necessaria esset. Id omnium maxime difficile erat quod ex navibus per indutias captis nihil praeter ipsas comparebat naves, nec inquisitio erat facilis adversantibus paci qui arguerentur. Placuit naves reddi et homines utique inquiri: cetera quae abessent aestimanda Scipioni permitti atque ita pecunia luere Carthaginenses. Sunt qui Hannibalem ex acie ad mare pervenisse, inde praeparata nave ad regem Antiochum extemplo profectum tradant, postulantique ante omnia Scipioni ut Hannibal sibi traderetur responsum esse Hannibalem in Africa non esse.

7.

Namque egomet, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen cum pro consule in Ciliciam proficiscens venissem Athenas, compluris¹⁰ tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus; sed, cum cotidie mecum haberem homines doctissimos - eos fere ipsos, qui abs te modo sunt nominati -, cum hoc nescio quo modo apud eos increbruisset, me in causis maioribus¹¹ sicuti te solere versari, pro se quisque ut poterat de officio et de ratione oratoris disputabat. Horum alii, sicuti iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores vocaremus¹², nihil esse dicebat nisi quosdam

8 recitasti = recitavisti.

9 videor scire: 'è evidente che conosco'. Per la costruzione personale di videor vedi p. 212.

10 compluris = complures (acc. pl.).

11 maioribus va tradotto come un comparativo assoluto.

12 vocaremus: il congiuntivo del pensiero indiretto (obliquo) è all'imperfetto perché il tempo verbale è rapportato al momento in cui si immagina avvenuto il dialogo. In italiano, però, questo

operarios
neminem
quandam
inter se a
esse sapien
sibus abh

8.

Haec nob
veniremu
nes evoca
docenti et
philosoph
sanabilio
santis iuv
unguentat
ferunt; et
etiam neg
ergo? non
colorem q
quos ego
audiant, n
tione vel v
losophi sch
aliquam l
perfruant
verba, qua

vocaremus e
dotte senz'al

13 omnis (= omni
lis e paris.

14 nobis è un pl

15 venit è proba
durre, tuttav

operarios lingua celeri et exercitata; oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem, atque ipsam eloquentiam, quod ex bene dicendi scientia constaret, unam quandam esse virtutem, et qui unam virtutem haberet, omnis¹³ habere easque esse inter se aequalis et paris; ita, qui esset eloquens, eum virtutes omnis habere atque esse sapientem. Sed haec erat spinosa quaedam et exilis oratio longeque a nostris sensibus abhorrebat.

8.

Haec nobis¹⁴ praecipere Attalum memini, cum scholam eius obsideremus et primi veniremus et novissimi exiremus, ambulanti quoque illum ad aliquas disputationes evocaremus, non tantum paratum discentibus sed obvium. «Idem» inquit «et docenti et discenti debet esse propositum, ut ille prodesse velit, hic proficere». Qui ad philosophum venit cotidie aliquid secum boni ferat: aut sanior domum redeat aut sanabilior. Redibit autem: ea philosophiae vis est ut non studentis sed etiam conversantis iuvet. Qui in solem venit¹⁵, licet non in hoc venerit, colorabitur; qui in unguentaria taberna resederunt et paulo diutius commorati sunt odorem secum loci ferunt; et qui ad philosophum fuerunt traxerint aliquid necesse est quod prodesset etiam neglegentibus. Attende quid dicam: neglegentibus, non repugnantibus. «Quid ergo? non novimus quosdam qui multis apud philosophum annis persederint et ne colorem quidem duxerint?» Quidni noverim? pertinacissimos quidem et adsiduos, quos ego non discipulos philosophorum sed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut discant, sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures oratione vel voce vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis cui philosophi schola deversorium otii sit. Non id agunt ut aliqua illo vitia deponant, ut aliquam legem vitae accipiant qua mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen et cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, sed ut verba, quae tam sine profectu alieno dicant quam sine suo audiunt.

vocaremus e altre forme analoghe che seguono (esset, constaret, haberet, esset) possono essere tradotte senz'altro usando il presente indicativo.

I3 omnis (= omnes) è acc. pl. lo stesso vale per omnis del rigo successivo e per gli altri aggettivi aequalis e paris.

I4 nobis è un plurale fittizio, da rendere preferibilmente con il singolare.

I5 venit è probabilmente un indicativo perfetto (cfr. i successivi resederunt e commorati sunt) da tradurre, tuttavia, con un presente.